

DR. DOMONKOS JÁNOS
Fővárosi Iskolászatatórium
Budapest

Ezer esztendő a magyar iskola

A honfoglalással hazánk földjét nyertük,
az iskolázással az európai kultúrát.

996-ban Pannonhalmán, a Szent Márton hegyen-alapították az első magyarországi bencés apátságot. Ugyanitt 1000 éve e monostorban indult meg szervezett keretek között magyar földön az iskolai oktatás.

A BENCÉSEK, a Benedek-rend a Nursiai Szent Benedek által alapított szerzetesrend. Első kolostorukat Monte Cassino hegyén 529-ben nyitották meg. A szerzetesek egy évi próbaidő után engedelmességet fogadtak, hogy életfogytiglan a rend, a kolostor kötelékében maradnak, és lelki tökéletességre törekednek. Jelszavuk: *ORA ET LABORA* = imádkozzál és dolgozzál. Később művelődési és tudományos tevékenységet is folytattak. Ők térítették keresztény hitre a népvándorlás népeit a 7. századtól egész Európában.

Hozzánk tehát Géza fejedelem telepítette a Szent Márton hegyére az itáliai bencés szerzeteseket. A kolostor falai közt létesült az első magyarországi iskola. Monostorukat Szent István ruházta fel kiváltságokkal, és nagy adományokkal látta el. A történet valójában nem 1000 éve kezdődött, hiszen a magyarság, amikor átvette a kereszténységet, egy oktatási örökséget vett át, mely már ekkor is csaknem ezer éves volt.

Mit is jelent a keresztény iskola?

A kereszténység nem tagadta meg a kultúra értékeit, melyeket maga körül tapasztalt, bár a pogány szellemiség szokásaival nem tudott egyetérteni. Emlékszünk Madáchnál a *római színre*, mikor Szent Péter megjelent, és kemény szavakkal illette a mulatozó-dözsölő társaságot. De a kereszténység a pogány gyökerű kulturális értékeket mégis elismerte. Ugyanekkor szinte észrevétlenül – csak szűk közösségek részére – alakult ki a szerzetes iskolák rendszere. Fiatalokat és felnőtteket is igyekeztek bevezetni a szerzetesi élet világába. Elsősorban nem ismeretközlő oktatási feladatot láttak el, hanem inkább önnevelésre buzdítottak. A gyakorlati élet alakítására tanítottak. Lelkiséget közvetítettek. Egy idő után mégis kialakult egy műveltségi anyag. A kereszténység vallási gondolkodása, élete ugyanis szorosan kapcsolódott egy könyvhöz: a Bibliához. A szerzetesrendek művelődési központokká is váltak. A szerzetes iskolák műhelye vált kiindulópontjává az iskolarendszernek, amely Nagy Károly birodalmában alakul ki, és a középkori iskolázást jelentette. A szentekről szóló életrajzok, a középkori keresztény iskolák a műveltségbe, a jó erkölcsbe avatták be diákjaikat. Sajátos tartalmat kapott a mester-tanítvány viszony, s a professzor lelki vezető is volt.

Ezt a keresztény iskolát vette át a magyarság Szent István országában. Először Pannonhalmán nyílt szerzetes iskola, majd további alapításokkal (Bakonybél, Zalavár, Pécsvárad stb.) a középkor folyamán 80 kolostorunk épült. A középkori iskola nem pusztán ismeretanyagot nyújtott az érvényesüléshez, hanem életformát is. Olyan emberek neveltek ott, kik megszerették az iskolát, és odaadással szolgálták az eszményeket, értékeket, melyeket az iskola hordozott. A középkori Európában – így Magyarországon is – a társadalomnak csak kis csoportját érinthette meg az iskoláztatás. Kevesen érezték fel-

adatuknak, hogy iskolás, latin műveltségre tegyenek szert, s e tudásukkal szolgálják nemzetüket. A tanítás latin nyelven folyt, a keresztény Európa közös nyelvén. Felkészítette arra, hogy a közös kincset, amit latinul megkaptak, megfoghatóvá tegyék azoknak, akikhez anyanyelvükön fordulnak. A magyar írásbeliség első emléke (Halotti Beszéd) egy latin iskolai magyar papnak a feljegyzése egy latin nyelven írt kódexben. A gyászoló nép, kikhez fordult, magyarul tudott. A temetést végző papnak latin ismereteit magyarul kellett elmondania. A középkori keresztény iskola gondolkodó emberré tett.

A középkori iskoláról keveset lehet tudni: azt igen, hogy hol alapították, mekkora létszámmal működött, s milyen könyvtára volt, de arról, hogy milyen volt ott a légkör, arról viszonylag keveset. Európában a középkori iskola gúnyképét rajzolták meg a valóság helyett, pl. Villon is csak a hanyatló párizsi egyetem világaról írt.

Az első magyarországi iskolák kolostorok, székesegyházak és plébániák iskolái voltak. A felsőbb tudományokat elsajátítani kívánók kezdetben külföldre jártak: Bolognába, Párizsba, Wittenbergbe, majd 1376-ban itthon, Pécsen is megnyílt az egyetem.

Amikor elérkezett a humanizmus kora, Mátyás király a megújuló európai műveltség színhegyére, külföldre küldte az erre méltókat (Jannus Pannonius), akik korszerű műveltséggel tértek haza. De jeles külhoni alkotókat is foglalkoztatott udvarában.

Magyarországot azonban a humanizmus és a reneszánsz megjelenése után a harci zaj töltötte be. Mohács és más nemzeti katasztrófák sújtották az országot, az iskolákat elsöpörte a háborúskodás.

A kereszténység belső egysége is megrepedezett (reformáció-ellenreformáció). Ezen új erők előremutató hatásai alakították mégis a megmaradó iskolákat. A török dúlta országrészek peremén: Erdélyben, Észak- és Nyugat-Magyarországon az iskolák is konokul megmaradtak. A protestáns és katolikus iskolák őrzik a középkori iskola emlékeit is. Otthont adnak a nemzeti felelősségtudatnak. Az iskolák versenyben voltak, de mégsem gyűlölködtek egymással, pusztán jobbak akartak lenni egymásnál. Hangsúlyozódik: szélesebb körből kell összegyűjteni a tudást a műveltségre vágyóknak. Akiknek megadatot, hogy művelt ember legyen, felelős a többiekért, a többség javára akár paptanító, akár bíróként a maga érdekein túl a nemzetét kellett szolgálnia. A felvilágosodáskor újfajta magatartás jelenik meg: az új szellem és műveltség szolgálatához bátorság is kell. Az anyanyelvi művelődés a népoktatás fellendülését hozta. A modern igények, a magyar közoktatás alapjait – a reformkor, az 1848-as forradalom eszméit és a korszerű európai törekvések felhasználásával – Eötvös József rakta le 1867 után. Számos intézkedése – pl. az iskolai tankötelezettség elvén alapuló újszerű népoktatás megteremtésével – *megelőzte* az általában mintául szolgáló Európát!

A polgárosodási igények nagy méretű iskolákat is létrehoznak. Szemben a családias jelleggel: hivatali viszony alakul ki igazgató-tanár, tanár-szülő s tanár-diák között. Közben újabb és újabb háborús veszteségek rombolták a magyar iskolát, de mindig akadtak felkészült, odaadó magyar pedagógusok, az iskolát szívügyüknek tekintő hazafiak, akik védtek a hazai oktatást, nevelték az ifjú nemzedéket. Tudták, hogy a saját kultúra, a műveltség örök kincse a nemzeteknek, amitől ha megfosztják, *lélektől* fosztják meg. Így jutunk közel ahhoz a korhoz, melynek örökségeit ma is viseljük, melynek kihívásai, kockázatai, a 20. század más történelmi megrázkódásaival párhuzamosan szakadtak reánk, és határozzák meg a magyar iskolatörténetet. Az elmúlt 40 év megoldási kísérletei sikertelenek maradtak. A lelkeket is újjá kell építeni.

Vannak eredményeink (1000 év), de ezek újrafogalmazásához nincs elég tapasztalatunk. Most ne egy amerikai vagy más, idegen oktatási rendszer jelenjen meg követendőként! Eligazításul Európára s az elmúlt 1000 év hazai iskolaügyi tanulságai, a keresztény örökség szolgál jó tartalmat.

Pannonhalma, Mons Sancti Martini: ezeréves hely. A PANNONHALMI FŐAPÁTSÁG BAZILIKÁJA – A PANNONHALMI BENCÉS GIMNÁZIUM ÉS NAGYHÍRÚ KÖNYVTÁRA (mely intézményt a katolikus egyházfő, a szentatya: II. János Pál pápa a 2. magyarországi lelkipásztori látogatásakor személyesen is felkeresett és megtisztelt!) MAGYARORSZÁG LEGRÉGIBB HAGYOMÁNYOKKAL RENDELKEZŐ TANINTÉZETE. S a halmon állítólag Nagy Károly építette az első kápolnát, mely halomra Géza fejedelem monostort kezdett építeni ugyancsak Szent Márton,

a híres toursi püspök tiszteletére. A pannonhalmi volt a benedekrendieknek hazánkban az első s máig legnevezetesebb kolostora, valószínűleg Monte Casinója. Itt létesült Magyarország első egyházi főiskolája is, mely már Szent István korában jeles magyar hitszónokokat nevelt. 1896-ban az ország ezredéves fennállása emlékére egyik dombon felállították a milleneumi emlékművek egyikét, de ugyanakkor a monostor udvarán, az első főapátnak, Asztriknak szobrát is.

A mai Pannonhalma – Várszegi Asztrik főapát úr kitűnő irányításával – több évfordulós rendezvényt, kiállítással, kiadványokkal, egész mostani munkásságával: méltó emléket állít a magyar iskolák 1000 esztendő s törekvéseinek.

DR. GODA ÉVA

Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola
Debrecen

Rubovszky Kálmán: Az ifjúsági könyv mint művelődési jelenség

A szerző Rubovszky Kálmán 1972 óta oktatója a Kossuth Lajos Tudományegyetemnek. Jelenleg a Művelődéstudományi és Felnőttképzési Tanszék vezetője, a PhD tudományos fokozat birtokosa s a Felnőttnevelés – közművelődés PhD alprogram vezetője. Nemzetközileg is ismert szaktekin-tély. Az Acta Andragogiae et Culturae sorozat szerkesztője.

Az ifjúsági könyv mint művelődési jelenség c. mű a Művelődéstudomány sorozat 1. köteteként látott napvilágot 1995-ben, a Nemzetközi Kulturális Alap és az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatásával, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke gondozásában. A sorozatszerkesztő maga a szerző.

A sorozat most megjelent első kötete a szerző több évtizedes kutatói és publikáló tevékenységének gazdag tárházát adja. Célja: nemcsak az ifjúsági könyvek alaposabb megismerése, hanem a művelődés tisztázásában való előbbre jutás segítése is. A művelődés rendszerét ezért egy külső pontból – az ifjúsági könyvmédium oldaláról – vette szemügyre.

Tudományos alaposággal vizsgálja a témát, feltérképezi a művelődésnek – a kultúrateremtés és kultúraközzvetítés – mindkét mozzanatát. Rendkívül érdekesen és olvasmányosan ír, bizonyítva, hogy a tárgykörrel kapcsolatos és ismertett legfrissebb hazai és külföldi szakirodalomban messzemenően tájékozott. Természetesen itt nincs lehetőség arra, hogy alapos, részletes ismertetést adjunk a kötet gazdag és érdekes tartalmáról, ezért csak röviden a főbb fejezetekre térünk ki.

Az első két fejezetben a kommunikatív cselekvés alapfogalmaival, kifejezési módjával és eredményével – mely egy valódi kritikai módszer létrejöttét jelenti – ismerkedhetünk meg.

A harmadik rész az ifjúsági könyvet a kultúrateremtés szemszögéből vizsgálja. Példák sokaságával illusztrálja az ifjúsági könyv témáját megjelenítő előadás megvalósulását. (Például: Fekete István: Vuk c. könyve, Weöres Sándor: Bóbita c. verseskötete, Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig). Részletesen bemutatja először a nem narratív, statikus állapot, ezen belül a szubjektív lírai állapot, az objektív konkrét leírás, az illusztráció, a kép jelentőségét, majd rátér a cselekedetek narratív elmesélésének elemzésére. Itt ismerteti a klasszikus hős minta lényegét, az utazás szokatlan és ismeretlen, valamint ismerős világokban betöltött szerepét, a problémamegoldó minta jelentőségét és a mindennapi élet kalandjainak feszültségét, ill. ennek szerepét. Vagyis itt az ifjúsági könyv létrejöttének belső kulturális működését elemzi.